

Vegard

Klarer du å se for deg at de ansatte på skolen til barnet ditt, NAV-saksbehandleren eller fastlegen din snakker et helt annet språk enn deg? Sånn er hverdagen for mange nordmenn. Da kan dem vel bare bruke tolk, tenker du kanskje. NTNU Samfunnsforskning sine forskning på minoritetsspråkliges erfaringer med tolking i det offentlige Norge viser at det ikke er så enkelt. Det er fortsatt alt for mange krevende hverdagsbarrierer for dem som snakker samisk, tegnspråk eller et annet minoritetsspråk.

[Intromusikk]

Vegard

Velkommen til NTNU Samfunnsforskning sine egen podkast Forskerpodden! I dag har jeg besøk av seniorforsker Berit Berg. Mitt navn er Vegard Ystad Smevoll.

[Musikk]

Vegard

Velkommen tilbake til Forskerpodden-studio, Berit!

Berit

Tusen takk!

Vegard

Du er jo faktisk historisk i podkastsammenheng for oss i NTNU Samfunnsforskning, for du var nemlig gjest i den aller første episoden vår i 2018. Husker du det?

Berit

Ja, jeg husker det godt.

Vegard

Og så har du vært her et par ganger til i etterkant. Og nå var det endelig en åpenbar anledning for besøk nummer fire. Det har handlet mye om enslige, unge, mindreårige asylsøkere tidligere, og spesielt fikk episoden om Abbasi-familien mye oppmerksomhet. Hvem er den her familien Abbasi, Berit?

Berit

Nei, det var jo en familie som strevde, sånn som veldig mange andre, med å få et positivt svar på sin asylsøknad, til tross for at mange både forskere, interessegrupper, men også langt inne i politiske partier som ikke nødvendigvis alltid kjemper for flyktninger, mente at det var helt urimelig. Også endte jo den saken heldigvis, etter lang tid, godt. Da hadde både rektor og lærere på Katta vært aktivister en periode, og det var folk som ikke vanligvis var det. Så dette her var en av de historiene som kom ut med et positivt svar.

Vegard

Vi skal ikke flytte temaet så fryktelig langt i dag heller da, er min påstand, Berit, når det skal handle om minoritetsspråklige personer i Norge, og bruk av tolk. Hvem er det som bruker et minoritetsspråk i Norge i dag?

Berit

Nei, hvis du skal gå tilbake i tid og se på de som historisk har hatt et annet språk enn det som vi regner som norsk, ett av de norske språkene som majoriteten snakker, så er det den samiske befolkningen, eller forsåvidt alle andre urfolk

og nasjonale minoriteter. Og så er det de som er tegnspråklige, og så er det de som snakker det som noen kaller et nyere minoritetsspråk. Og da snakker vi om innvandrere.

Vegard

Mhm, hvordan definerer du et minoritetsspråk, da? Hvor lite må det være i et land for å få den merkelappen?

Berit

Nei, altså størrelsen har ingenting med om det defineres som et minoritetsspråk, det kan være en veldig liten gruppe, for eksempel kvener, er en liten gruppe som har sitt eget språk som ligner på finsk, men som ikke er finsk. Men for å få status som et offisielt språk i Norge så er det andre typer krav. Da er det de som tilhører en nasjonal minoritet eller et urfolk, for eksempel samer, også er det de som er tegnspråklige. Norsk tegnspråk er et offisielt språk i Norge, og samisk er et offisielt språk i Norge.

Vegard

Hvor mange blir det da i Norge, som prater et minoritetsspråk? Som har det som sitt førstespråk?

Berit

[Ler] Nei, det spørsmålet skulle du ha forberedt meg på! Jeg tror det er vanskelig å si det. I Norge i dag så er det en veldig stor gruppe med nye minoritetsspråk, da snakker vi om hundretusener. Når det gjelder de som snakker samisk så er det også litt vanskelig å si, for skal vi da telle de som ble utsatt for en streng fornorskningsspolitikk og kanskje aldri har fått anledning til å lære samisk, eller skal vi telle de som bruker samisk til vanlig og har det som sitt førstespråk? Og når det gjelder noen av de offisielle språkene så er de små, men de er totalt avhengige av å kunne kommunisere via sitt språk. Og da tenker jeg for eksempel på døve og andre hørselshemmede.

Vegard

Hva mener du med 'ikke ha fått muligheten til å lære samisk'? Hva tenker du på da?

Berit

Nei altså, hvis du går tilbake til 1900-tallet, og helt frem til 50-tallet og til dels 60-tallet, så har ... samisk var forbudt i skolen, barn ble sendt på internatskole for å lære norsk, men ikke bare lære norsk, men også praktisere norsk i all opplæring. Og det betyr at en hel generasjon, eller flere generasjoner, faktisk, ble fratatt sitt språk, og det fikk det jo også etter hvert veldig lav status. Sånn at hvis du ikke kunne norsk, da var du litt annenrangs. Og det her er jo en del av det som blir kalt assimileringsspolitikken, altså vi skulle assimileres, bli så like som mulig. Og så lik som mulig var det majoriteten var. Så det her har jo vært en kjempeutfordring i det samiske miljøet, de som tilhører besteforeldregenerasjonen til ungene i dag, de har jo også lært i praksis at samisk er mindreverdige. Sånn at de prøvde å snakke norsk, men det endte jo opp med at mange ikke snakket godt norsk og ikke snakket godt samisk. Så det her er jo en arv vi har fra noe som konger og statsministre og regjering har bedt om unnskyldning for, og det skulle bare mangle, det tok lang tid.

Vegard

Hvor langt har vi kommet på det feltet her i dag da, syns du? Er vi i mål?

Berit

Nei, vi er jo ikke i mål. Fordi at fortsatt er det jo mange som aldri har fått muligheten til å lære samisk eller norsk på en god måte. Men de fleste av dem tilhører en generasjon som er eldre enn deg og kanskje eldre enn meg også, så det her er jo noe som ligger der, som har vært, som du ikke blir helt ferdig med før du får en hel generasjon som vokser opp med å være stolt av sitt eget språk, og som lærer det som er majoritetens norsk, som et første fremmedspråk. Og de har rettigheter til å kunne bruke samisk i forvaltningen, altså i offentlig sektor, og det betyr også at hvis de da som tilhører forvaltningen eller sykehusene eller politiet eller NAV – hvis de skal kommunisere så har de som da, for eksempel snakker samisk, rett til å få en tolk.

Vegard

Det er det der vi skal snakke om i dagens episode også, Berit, at integreringa har fortsatt en vei å gå. Vi som kjenner deg og jobber tett med deg vet jo at du har et engasjement for minoriteter. Hvor kommer det engasjementet fra?

Berit

Nei, jeg tror at det som i alle fall er knyttet til flyktningespørsmål har røtter tilbake til min aller første jobb. Jeg er sånn som mange andre, som har tatt utdanning i mange etapper. Så min første utdanning var å bli sosialarbeider, eller sosionom, og den første jobben jeg søkte var 22-23-åring var i det som het Det norske flyktingeråd, som hadde egne avdelinger i de store byene. Jeg begynte der og tok imot latinamerikanske flyktinger som hadde blitt ekstremt røft behandlet etter kuppet i 1973 hvor Allende ble styrtet og Pinochet ble satt inn. Det kom flyktinger derfra som hadde sittet i de verste fengslene som jeg tror vi kan tenke oss, og var sterkt torturert. Det var den første gruppen. Og det var jo også sånt som matchet en del av mitt engasjement, som veldig mange andre unge på den tida, som støttet frigjøringskampen i Latin-Amerika og i mange andre land i verden. Også var det et yrkesengasjement og også et engasjement for frigjøring av tidligere kolonier eller andre som opplevde undertrykking. Og så kom det vietnamesiske flyktinger, som da var den første gruppen båtflyktinger. De kom også over det samme Middelhavet, men ble tatt imot på en helt annen måte enn flyktinger i dag. Så det her skriver seg fra det, og jeg har jo utdannet meg som ... Jeg er jo sosiolog, og jeg har tatt doktorgraden min i sosialt arbeid, og jeg har hele tiden holdt fast i det her som tema. Litt andre ting også, men i første rekke dette.

Vegard

Så har du tatt det med deg inn i forskninga. Og så har engasjementet ditt vært så brennende også, Berit, at du har måttet tåle litt kritikk for det. Vi hadde en episode her i Forskerpoddenstudio i 2019, som handlet om nettopp Abbasi-familien, der samfunnsdebattant Kjetil Rolness mente at du oppførte deg som en forskningsaktivist. Hvordan er det å få en sånn merkelapp?

Berit

Nei, for å være helt, helt bønn ærlig så syns jeg nesten det er en hedersbetegnelse. Jeg syns at det å holde fast på et engasjement er bra, og hvis Kjetil Rolness syns det er kritikkverdig eller har problemer med det, så får han mene det. Men det er jo ikke sånt som bare jeg gjør. Prester har stått opp for å bevare kirka si, det er jo en av de nye sakene. Her har vi mange som står opp for andre grupper, som de opplever blir utsatt for urett eller undertrykket på

en eller annen måte, enten det er i vårt eget land eller i andre land. Så jeg mener vi tar ikke av oss det engasjementet når vi jobber med forskning. Klimaforskere, tror du ikke at de er aktivister også? Jeg tror de er det. De er brennende opptatt av hva som skjer med kloden vår. Så jeg oppfatter det her som et fullstendig sidespor. Det er brukt altså kallenavn for forskeaktivist, det er brukt for å svarte, og der og da blir man kanskje litt forvirret. Men jeg er helt sikker på at det engasjementet vil jeg aldri slutte med.

Vegard

Mhm. Kan du forstå at forskningen di blir oppfattet som for subjektiv, da?

Berit

Til å ha jobbet så lenge med det her feltet, så har jeg faktisk til gode å oppleve det som en utfordring. Jeg var like aktiv og like aktivistisk den gangen jeg var leder for Flyktingetjenesten i Trondheim, som er en offentlig stilling, en mellomlederstilling i Trondheim kommune. Og alle visste at jeg brant for dette, og det ble aldri sett på som noe problem. Så jeg lever godt med Kjetil Rolness og en del andre kaller meg aktivist. Det, som sagt, det oppfatter jeg nesten som hedersbetegnelse. Forskningen min har ikke fått kritikk.

Vegard

Vi skal pensle oss inn på dagens tema nå.

[Musikk]

Vegard

Fordi 1. januar 2022, så ble det innført en ny tolkelov i Norge. Loven gjør at det nå er plikt for offentlige tjenesteytere å benytte kvalifisert tolk når bruker og tjenesteperson ikke har et felles språk. På oppdrag fra Integrerings- og mangfoldsdirektoratet, IMDi, så har vi i NTNU Samfunnsforskning undersøkt hvordan det har gått med innføringa av den her loven. Hvordan har dere arbeida for å finne ut hvordan innføringa går, Berit? Hvordan har dere jobbet?

Berit

Jeg tror jeg vil starte med å si at IMDi de ønsket fokus på flere ting knyttet til denne tolkeloven. De hadde ett av tre eller fire prosjekter var det som vi fikk i oppdrag å gjennomføre, og det er da en studie hvor vi undersøker hvordan personer som har behov for tolk, hvordan de opplever å bli møtt, hvordan de opplever at tolk er tilgjengelig for dem, hvordan de opplever at tolker er kompetente og overholder for eksempel taushetsplikten. Så vårt oppdrag var å undersøke det her kvalitativt, som da betyr at vi ikke skal ut og undersøke med spørreskjema eller på andre måter lage statistikk, det var det andre som hadde i oppdrag å gjøre. Vår oppgave var å høre historiene, erfaringene og få fargelagt det vi allerede visste – nemlig at det var et større behov enn det som ble oppfylt.

Vegard

Mhm, vi skal få høre noen av de fargelagte historiene også, men hvem er det dere har snakket med da?

Berit

Nei, vi har snakket med de gruppene som jeg nevnte innledningsvis, vi har snakket med representanter for samisk befolkning, for tegnspråklig, og for fem nyere minoritetsspråk. Og det betyr at vi har intervjuet personer som har

erfaring med å bruke tolk – det er ikke nødvendigvis sånn at de bruker tolk i dag, men at de har erfaring med det. Og de vi har brukt da, for å undersøke det her – utfordringa vil jo være, skal vi bruke tolk for å høre tolker fungerer? Det ble litt vanskelig, for at du må jo være ærlig, men hvis man har kritiske merknader, så blir det litt rart å spørre tolken. Kanskje det var den samme tolken, eller kanskje det var en annen, men likevel. Så vi har rekruttert det vi kaller medforskere. Og medforskere betyr personer som ikke til daglig jobber som forskere, men som har forutsetninger for å kunne gjøre forskningsintervjuer, for eksempel. Vi drillet dem i hvordan vi ville gjøre det, og så har de da intervjuet de personene som vi sammen har plukket ut, for å få en så god variasjon som mulig. Så det her har da vært et prosjekt som har vært ganske vanskelig å rigge, for først måtte vi rekruttere folk som kunne være med oss og være forskere, altså medforskere, og så måtte vi da sammen rekruttere personer som skulle intervjues. Men det var utrolig spennende, og det har også vært veldig, veldig ålreit å samarbeide med disse medforskerene.

Vegard

Hvordan sikrer man en representativ utvelgelse, jeg er jo ikke forsker, så, hvordan får dere til det?

Berit

[Ler] Nei, nå hørte du litt raskt, du høre representativt, jeg sa variasjon. For når du skal intervjuer – det vi kaller dybdeintervjuer, da – du skal gå i dybden, du skal høre historiene, du skal få eksemplene, så ville det vært helt umulig å kunne gjøre det med et representativt utvalg av disse befolkningsgruppene. Da måtte du ha intervjuet kanskje 100, kanskje 200, kanskje 500, sånn som du vil gjøre hvis du skal lage statistikk. Og det er derfor jeg startet med å si at det gjøres flere ting for å se hvordan tolkeloven blir oppfylt. Det vi skulle gjøre var jo nettopp å få, jeg kaller det fargelegging. Få eksemplene, få historiene, få bekymringene og at vi også gjennomfører dette som en samtale hvor troverdigheten til en sånn samtale ligger jo i om det er sannsynlig at dette kan ha skjedd, og hvor godt vi har klart å dokumentere det vi har undersøkt. Så det er alltid vanskelig å forklare hva kvalitativ forskning er, men det er altså ikke fri fantasi, det er ikke diktning, det er ikke journalistikk, det er heller ikke skjønnlitteratur. Og det er på en måte et fag vi har og som vi som jobber som kvalitative forskere er akkurat like akademisk troverdige som de som jobber med statistikk.

Vegard

Mhm, jeg syns du forklarer det godt jeg, Berit. Hvem er "vi" her? Hvem er dine kolleger som har jobbet med det her?

Berit

Vi er en ganske stor gruppe der også, og noen av de som er der, de to som er tegnspråklige - det er Patrick Kermit og Odd Morten Mjøen - de har jo selv jobbet som tolker tidligere. Vært leder for tolkeutdanning, vært rektor for tolkeutdanning, så at de er jo de to som har vært viktige i den gjennomføringen av intervju med tegnspråklige. Så er det Stina Svendsen, Turid Sætermo, Mari Bore Øverland og Marko Valenta som har vært med som forskere fra oss. Og Marko har jo selv minoritetsbakgrunn, så han har jo også opplevd hva det vil si å ikke være like god i norsk i starten som du er hvis du er født her. Han kom fra Bosnia i forbindelse med krigen der, som folk nesten har glemt når var, men som var da tidlig på 90-tallet, sånn at han har jo det litt under huden på en annen måte enn oss andre.

Vegard

Du sier at det her er ikke journalistikk, men jeg som har jobbet som journalist da hører jo at det har noen likhetstrekk, og det er det her med fargelegging. Når jeg skriver reportasjer så er det viktig å få lukt og farge, det sa min tidligere leder i Adresseavisen. Få lukt og farge i teksten din, Vegard. Nå har jeg lyst til å høre noen av de historiene deres, jeg. Hva er det brukerne forteller dere, hvordan er hverdagen?

Berit

For det første så opplever de at det kan være vanskelig å få tak i tolk. Og dette varierer utover landet. I det store byene så er det som regel lettere å få tak i tolk enn det er på et lite sted, det er litt logisk. For vi har vel et tolkebehov på over 100 i Norge, men altså tolketjenester for over 60 språk som er knyttet til det som heter det nasjonale tolkeregisteret. I det registeret står det oppført tolker som regnes som kvalifiserte tolker, og det vil si at de har en tolkeutdanning og de har en språkprøve som da skal garantere for at de har et visst nivå. Så det er klart at hvis du kommer fra - altså på det tidspunktet de første afghanske flyktingene kom, for eksempel, så er det jo sånn at det står ikke et korps med tolker på de språkene som afghanere snakker - pashto og dari - sånn at det betyr jo at det må utdannes. Og da til å begynne med så må du også være villig til å lempe på kravene, ellers så vil enhver kommunikasjon gå i stå. Så hvis jeg får lov til å ta et sidestep?

Vegard

Ja, absolutt!

Berit

Ja, da jeg begynte å jobbe i Flyktingetjenesten så hadde vi tolker som kunne håndtere de som kom språklig, de som kom fra latinamerikanske land, særlig Chile. Så hadde vi en spansktalende tolk som - altså spansk er jo det offisielle språket i mange av de latinamerikanske landene, og han var en viktig person, og så var det også etter hvert flere. Og så var det ikke like enkelt å få tak i vietnamesisk tolk. For å si det enkelt så var det ingen. Så det vi fikk lov til da, var å bruke en sykepleier fra Vietnam som bodde i Skien. Og det er ganske langt fra Skien til Trondheim! Så hun fikk vi låne ei uke, sånn at vi kunne få gjennomført helseundersøkelser og gjort nødvendige innkjøp også introdusere hva et norskkurs innebar. Det var jo en ganske spesiell erfaring å skulle håndtere det å komme der som sosialarbeider den gangen og skulle også bruke alt - altså, de snakka ikke engelsk, jeg snakker ikke fransk, de fleste snakket heller ikke fransk, jeg snakket definitivt ikke vietnamesisk. Så det var jo et eksempel på at vi må jo bruke sunn fornuft, vi må jo hjelpe oss med det vi har. Men i dag så er det på veldig mange språk så er det kvalifiserte tolker. Hva var det du spurte om før jeg sa at jeg skulle gjøre et sidesprang? [Ler]

Vegard

[Ler] Jeg ville høre historier fra hverdagen, jeg.

Berit

Ja, altså det som - da startet jeg med å si at det kan være vanskelig å få tak i tolk. Det andre er jo at en del språk har forskjellige varianter. Å si at du snakker arabisk betyr ikke nødvendigvis at alle som snakker arabisk snakker likt. Det samme slurver vi jo kraftig med - og jeg kan jo også tilhøre den gruppa - vi sier jo at du snakker samisk, ja. Men det finnes mange samiske

språk. Det finnes nord- og sørsamisk, lulesamisk, skoltesamisk. Og de språkene er ikke som dialekter, de er ganske forskjellige språk. Så det å få riktig tolk er en utfordring. Så er det også sånn at en del situasjoner er sårbare. Du skal på legevakta, det har skjedd noe akutt, enten at du er syk eller har vært utsatt for en ulykke. Og da er det jo å få formidlet hvordan tilstanden er. Det er jo ikke sikkert du selv er i stand til det, men slektninger som kanskje heller ikke snakker majoritetsspråket, så da har du utfordringer med det. Men så, ikke sant, får vi håpe at pasienten kvikner til og at det da er andre ting som oppstår. Det kan være vanskelig å snakke om sårbare tema. Og helse er jo en av de tingene som går igjen i alle historiene våre. Det ås kulle formidle sykdom eller få formidlet sykdom. Og særlig da hvis fastlegen sier at 'men du snakker da så godt norsk, vi klarer oss da uten tolk', og det er sånne historier som går igjen. Men da er det ganske stor forskjell på det å kunne noen få ord, eller å kunne hverdagsnorsk, som jeg pleier å kalle det, fordi at du kan kanskje klare deg godt i hverdagen med noen få hundre ord. Men du trenger noen tusen ord, for å kunne kommunisere på vanskelige tema.

Vegard

Også er vi glade i å skryte, da, av andre. Å du er så flink! Det er noe der.

Berit

Ja, ikke sant! Det er klart det er noe der, fordi man vil jo også gjerne bekrefte det, hvis fastlegen syns du er flink, så blir du litt stolt, samtidig så blir du kjempefrustrert. Du skal kanskje inn og få svar på en prøve du er kjempestressa og nervøs, og så skjønner du ikke. Og da er spørsmålet, hvem er det som ikke skjønner her? For det er like mye legen som ikke skjønner den som snakker et annet språk. Det offentlige har plikt til å bruke tolk, men vi må slutte å tenke at det bare er den ene parten som trenger det. En gruppe som har særlige utfordringer her er jo de som da som tilhører grupper som er stigmatisert, som gjerne blir rasket ned på, som blir sett ned på, eller kanskje også har flyktet fordi de tilhører en minoritet - og da tenker jeg på skeive, eller LHBTIQ+, litt mystisk bokstavsammensetning. Skeive som kanskje har flyktet fra regimer, fra land hvor det er forbudt å være skeiv, eller fra regimer hvor det er forbudt å vise at u er det. Og så kommer du hit og skal formidle dette her via en tolk, hvor du ikke vet hva slags holdninger den tolken har. Som regel så tror jeg det handler mest om hva du tror, men det er likevel en kjempevanskelig situasjon å være i, fordi du ikke er sikker på om du kan stole på at tolken for eksempel overholder taushetsplikten.

Vegard

Mhm. Du foregriper litt i manuset mitt her, Berit, men det går veldig bra. Du nevner en forkortelse her, LHBTIQ+. Kan du oppklare den forkortelsen litt for oss. Hvorfor er den så vanskelig, og hva står bokstavene for?

Berit

De skeive er jo en gruppe eller - mange av oss som begynner å bli litt opp i årene vet at lesbiske og homofile var det vi tenkte på som skeive. Og så har du bifile, LHB ... T, transpersoner også har du Queer og pluss. Jeg vet ikke om jeg kan klare å forklare det godt jeg da, men skeive er i alle fall en veldig sammensatt gruppe hvor det som handler homofile, lesbiske, bifile og transpersoner er kanskje de gruppene vi tenker som kanskje særlig definerer skeive, og så har du også personer som kanskje har en uavklart eller som har en kjønnsidentitet som ikke nødvendigvis er lett å plassere innenfor disse første bokstavene. Men jeg tror at skeive selv har løst problemet - ikke løst problemet

med de ulike kategoriene, men de har løst problemet for oss andre ved å si at vi kaller oss skeive.

Vegard

Ja, også er det en I mot slutten der og, før Q-en?

Berit

Ja, og den blir ofte beskrevet som interkjønnspersoner, sånn at vi har jo en sammensatt gruppe her, men jeg tror at vi klarer oss ganske lenge med å kunne vite hva L-en og H-en og B-en står for, altså lesbiske, homofile, bifile, og så kommer T-en som er transpersoner. Og så har du en I som er interkjønnspersoner. Og hvor lang denne bokstavkombinasjonen skal være, det strides de lærde om. Og jeg syns jo det er veldig bra at vi da kan få lov til å kalle det skeive, som da er en betegnelse som de skeive selv bruker.

Vegard

Mhm. I rapporten deres da, som har kommet i etterkant av den her kvalitative forskningen, Berit. Rapporten heter 'Minoritetsspråkliges erfaringer med tolking i møte med det offentlige', så har vi sagt det også, så har dere viet et helt kapittel til den her gruppa. Du har allerede vært litt inne på det, men hvorfor har dere det?

Berit

Jo fordi dette her er en gruppe som er - tallmessig er den ikke så veldig stor, men det er også sånn som jeg sa i stad, at det her er en gruppe hvor flere har flyktet fra landet sitt nettopp på grunn av sin seksuelle identitet, seksuelle legning, om du vil, for å bruke en gammeldags betegnelse. Og det å da bli møtt, å ikke kunne stole på eller føle at du ikke er sikker på at tolken, som kanskje kommer fra samme land, er oppvokst i samme kultur, ikke bare en restriktiv holdning, men et forbud mot å vise at du har en seksuell identitet, kjønnsidentitet som er forbudt, så vil du også være bekymret for at den tolken ikke tenker sånn som vi gjør i Norge, og ikke tenker sånn som det er helt rimelig at en person som er skeiv blir møtt. Det her er jo en utfordring som gjelder dem, men det kan også gjelde andre som tilhører grupper som blir stigmatisert, som blir behandlet annerledes på grunn av noe de er født med, noe som de står for. Jeg har jobbet en god del med personer som har minoritetsbakgrunn og som har funksjonsnedsettelse, og da er det for all del ingen sammenligning her, men begge gruppene, også funksjonshemmede, kan møte veldig negative og stereotype holdninger i en del minoritetsmiljøer. Dette er det jobbet mye med, men jeg vet jo at i en del land så gjemmer du bort personer er annerledes, og det gjør vi ikke i Norge lenger - men vi har også en historie rundt det. Sånn at det er mange som opplever at fortida tar de med seg inn i vårt samfunn, og det gjør også at de ikke klarer å ha 100 prosent tillit.

Vegard

Mm. Jeg måtte ha litt hjelp her, Berit, for å oppklare de her begrepene og forkortelsene. Kan det hende at tolkene for de her gruppene også sliter med begrepene, og at det også skaper litt ekstra utfordringer?

Berit

Ja, kanskje det, men jeg tror ikke problemet nødvendigvis er at de sliter med begrepene, for det er jo ikke at, de bruker jo ikke tolk for å snakke om disse temaene, nødvendigvis. Men det er små miljøer. Mange tolker kommer kanskje fra samme landsby eller fra samme land og tilhører kanskje samme både område og

kanskje samme storfamilie og det gjør jo at man har forutinntatte meninger om den personen du tolker for. Og selv om samtalen kanskje dreier seg om en helt uskyldig helserelatert sak, eller du skal på sykehus eller du skal på skolen og få informasjon om den nye introduksjonsordninga, så vil dette her følge med deg. Du er redd for at de vet, eller kanskje har en oppfatning om at de vet, og at den er med deg inn i samtalen. De færreste av oss har store områder hvor vi oppfatter at det er mye tabuer, men vi har helt sikkert ting som du tenker at, det her håper jeg ikke at vi må snakke om, at det kommer på bygda. For eksempel kan det dreie seg om skilsmisse, det kan dreie seg om barnevern, det kan dreie seg om ting som mange opplever, og hvor du helst da ikke vil ha en tolk som kanskje de ikke er sikre ikke vil snakke om det på bygda etterpå.

Vegard

Nå skal ikke jeg heller overdrive hvor vanskelig det er å lære seg de her bokstavene, da. Vi skal lære det alle sammen nå, LHBTIQ+. Det får vi til. Hvordan opplever de dere har snakket med integreringa i samfunnet generelt, Berit. Vi har jo snakket om noen spesifikke situasjoner - du besøker NAV, du er i møte med skolen, du er på legekontor. Hvordan opplever de integreringa sånn generelt?

Berit

Det er jo et kjempestort spørsmål [Ler]. Men jeg tror nok at det er to ting å si, syns jeg. Det ene er at veldig mange opplever at Norge er et godt land å komme til hvis du tilhører en minoritet eller kommer hit som flyktning, du kommer hit for å jobbe. Det tror jeg man skal starte med å si. Og at man kanskje overdriver hvor dårlig det ligger an med det. Men så er det områder hvor det handler om holdninger, og som handler om sektorer i samfunnet hvor det fortsatt er diskriminering. Om vi ikke nå skal snakke mer om LHBTIQ+ eller skeive, så vet vi jo nå at det er mye oppmerksomhet rundt Pride. Pride-arrangementer har blitt avlyst, og det er i 2023, 2022, 2021, sånn at dette er jo helt opp til vår nyere tid. Men de som da opplever at de på andre felt ikke får jobb, de opplever at de møter diskriminerende holdninger, enten det er på utesteder eller det er i andre sammenhenger, så er det klart at det i sånne situasjoner det absolutt ville være behov for en tolk som i det minste kunne oppklare det som er de språklige misforståelsene. Men du drar jo ikke rundt med tolken. Det er jo ikke i hverdagssituasjonene du bestiller en tolk. Det er jo i situasjoner som er mer organisert, som er avtalt, og da er typisk legetime en av de tingene som de er veldig opptatt av.

Vegard

Men som også er en del av hverdagen ...

Berit

Absolutt! Men den er likevel en del av den planlagte hverdagen.

Vegard

Sant, men er det her med tolkinga såpass krevende at det ødelegger helhetsinntrykket på hvordan det er å bevege seg i samfunnet vårt?

Berit

Ja, når du stiller spørsmålet sånn så har jeg egentlig først litt lyst til å si at hvis du ikke behersker et språk godt, og du også bruker tolk, så er jo ... Altså det å bruke tolk er jo også å få ditt budskap formidlet gjennom en annen stemme, en annen person. Og det i seg selv, å være avhengig av en tredjeperson,

er jo en utfordring, for vi er jo personligheter, og vi har lyst til å bruke de ordene vi vanligvis bruker, formulere oss som vi vanligvis gjør. Og det gjør nok at det i seg selv er en høy terskel for å innrømme at du trenger en tolk. Sånn at det er nå det ene i det. Ellers så tror jeg vel det at å være avhengig av tolk, eller å bruke tolk i en del situasjoner, hvis tolken er god så er det også en måte å få formidlet det du vil, så selv om det kanskje ikke blir sagt på akkurat den måten du ville gjort det - jeg er jo en som har masse uoffisielt tegnspråk, for jeg bruker mimikk og jeg bruker så mye armer og bein, at det er klart at det skal jo ikke en tolk gjøre. Det blir jo en litt annen - og det oppleves nok ubehagelig for en del, og fremfor alt så oppleves det ubehagelig å ikke kunne snakke godt nok norsk, eller majoritetens norsk, fordi du blir redusert. Hvis vi snakker om noen hundre i stedet for noen tusen ord, så vil det være veldig mye som blir svart-hvitt, og du må lete etter et alternativt uttrykk, en alternativ måte å si det på. Alle vi som er født og oppvokst i Norge har jo minst ett fremmedspråk, kanskje både to og tre, og jeg vet med meg selv at min tysk er rusten, min fransk er glemt, og det betyr at hvis jeg skal prøve meg - jeg har av og til prøvd det, prøver liksom å ta frem tysken min, og jeg fremstår jo i alle fall i mine egne øyne som om ikke en komplett idiot så fremstår jeg i alle fall som en ganske dårlig utgave av meg selv, og det er det jeg tror i alle fall plikten til å få en tolk er med på å kunne gjøre budskapet ditt mer riktig, selv om du ikke da får med alt det personlige.

Vegard

Det høres ut som det er vanskelig å komme seg opp på 100 prosent her da, uansett.

Berit

Det er ingen som snakker om 100 prosent, men vi snakke rom for det første, hvis vi tar på det laveste nivået, at man unngår misforståelser, og får formidlet det det faktisk dreier seg om. Vi har jo en sak som går langt tilbake i tid, men som kanskje noen husker likevel - Fritz Moen-saken, hvor en person som var sterkt hørselshemmet ble dømt og fengslet, og hvor han hadde ikke tolk, eller til dels hvis han hadde tolk så var det ikke en ordentlig tolk, en kvalifisert tolk, og den saken har satt dype, dype spor i hele hørselshemmingsmiljøet, men også langt utover det. Så det er klart at her er det ganske mye som kan gå skikkelig galt hvis man ikke bruker en tolk.

Vegard

Det er vel ikke kontroversielt å mene at det var medvirkende til at han ble dømt i sin tid.

Berit

Nei, altså fordi når du ikke har tolk så til slutt så er det jo lett å legge ord i munnen på deg, og det var det som skjedde, at han til slutt innrømmet et drap han aldri hadde begått.

Vegard

Mhm, og så er det langt i mellom å bli dømt for drap som du ikke har begått og å få en 100 prosent tolket hverdag. Men hvordan skal vi komme oss opp til 80-90 da, Berit? Hva er det som skal til for at hverdagen til både LHBTIQ+-gruppa, men også andre som snakker nordsamisk, de som har et nyere minoritetsspråk og de som er hørselshemmede ... Hva skal til?

Berit

For det første så skal vi - den tolkeloven som vi nå har fått, som nå er et par år gammel, den må brukes. Det betyr at det offentlige må bestille tolk hvis ikke den som representerer det offentlige og den som du har som bruker-klient eller personen du skal møte har felles språk. Så det er det ene. Og den plikten, allerede der så slurves det jo i dag, enten fordi noen mener at de snakker godt nok norsk, eller at de burde snakke godt nok norsk. Og det syns jeg jo er en ganske grov påstand når den personen faktisk sier at jeg trenger tolk. Sånn at å mikse sammen hva du har lært deg på norskkurset med hva du har behov for i en offisiell samtale, det henger ikke i hop, og det er ille. Det ene er da at man blir kjent med tolkeloven, også må det offentlige bruke den. Men så er det jo sånn da at vi har jo et større tolkebehov enn vi har tolker. Så det betyr også at vi må bygge ut tolketjenestene, slik at det er lettere for det offentlige, for eksempel NAV da, å bestille en tolk. Så det er det ene. Det andre som vi må gjøre er å lære opp de tolkebrukerne til å gjøre det som er helt nødvendig når du bruker tolk for talespråk, sånn som vi gjør for de fleste som vi har undersøkt - tegnspråklige blir litt annerledes, det skal jeg komme tilbake til - men vi som bruker tolk som ... du tolker i sekvenser og tolken oversetter etterpå, så er det å skjønne at det tar lengre tid. Og da nytter det ikke - og nå får fastlegen litt pes her, men fastlegen har kanskje ett kvarters gjennomsnittlig tid for en konsultasjon, men det tar jo minst dobbelt så lang tid, for at du skal få sagt det på to språk. Så det må de bare legge inn, og det er det ikke noen unnskyldning for i 2023 at ikke både leger og andre legger inn ekstra tid. Politi og rettsapparat har skjønt det bedre enn helsevesenet. Så de må skjønne det, og så må de også vite hvordan du bruker tolk. Og det er jo ikke noe sånn hokus pokus, men du snakker ikke til tolken, du snakker til den som kommuniserer budskapet. Så det trengs jo opplæring i dette, det trengs å ha fokus i utdanningene, særlig de som har mye bruker- og klientkontakt, også er det også viktig at de som er tolkebrukere på minoritetssida også er kjent med, eller skjønner, hvordan de skal bruke tolken. Så dette er jo en av kanskje de fire hovedtemaene, kompetanse, og så har jeg snakket en del om tilgjengelighet og jeg har sagt en del om tillit. Og så handler det jo om at det her er rettssikkerhetsutfordringer på alle disse fire nivåene. Sånn at rettssikkerheten er jo det som skal sikre at ikke minoritetsspråklige kommer dårligere ut i møte med det offentlige. Asylsaken, som jo gjelder alle flyktninger som kommer hit, hvis ikke de tilhører den gruppa som kommer direkte fra FN, men alle sammen er gjennom et flyktningeintervju, og for mange så er det flere intervjuer. Og det får store, store konsekvenser for utfallet og for livet videre. Sånn at hvis vi tar det omvendt og repeterer, det handler om rettssikkerhet og tillit, det handler om tilgjengelighet eller tilgang, og det handler om kompetanse.

Vegard

Du har pekt litt på fastlegene. Hvem eller er det som har ansvar her da?

Berit

Altså alle som tilhører offentlige etater, ta for eksempel - men nå er det ikke så veldig mye sånn at man kan møte opp på et kontor lenger, men det hender jo - sånn at alle de offentlige kontorene vi har forplikter til å bruke tolk hvis ikke de har et felles språk. Og det syndes det mot. Men eksempelet vi har fått, når helsevesenet har fått mye oppmerksomhet så er det jo fordi det er det som oftest kommer frem. Barnevernet, som da ikke så mange får kontakt, men det er også et sånt sted hvor man sitter med mye makt, mye myndighet til å fatte beslutninger, og da er det ikke bare beslutningen som skal formidles, det er grunnlaget for beslutningen som er viktig. Ellers så er det jo mange andre steder hvor det er offentlig, ta skolen, barnehagen. Og en av de tingene som jeg

er litt opptatt av, er de stedene som kanskje ikke først og fremst tenker på seg selv som ... for eksempel møtene med en foresatt er jo ikke hovedjobben for en lærer, men skal det være en foreldresamtale så er det jo veldig dumt hvis ikke lærerens budskap eller foreldrenes budskap kan forstås. Det er ingen som mener at det for eksempel skal stå en tolk når du kommer med ungene eller når du skal hjem om ettermiddagen, men det handler jo om å skille klart mellom hva er det som er en planlagt samtale hvor det skal formidles informasjon, for eksempel, og hva er det som er en hverdagssamtale.

Vegard

Mhm, jeg har en førsteklasing, jeg, Berit, og vet at kontakten med hjemmet er en stor del av lærerens hverdag i dag altså.

Berit

Og da regner jeg med at de forstår deg, selv om du snakker trønder.

Vegard

De gjør det.

Berit

[Ler]

Vegard

Eh, jeg lurar på, har det noe for seg, det dere forskere sier? Blir det endringer?

Berit

Jeg tror nok at, uten at det hadde vært god dokumentasjon og forskning på tema som det her, så hadde det heller ikke blitt endring. Så uærbødig er jeg. Og det handler ikke om min forskning eller vår forskning, men det handler jo om at det over lang tid har vært dokumentert utfordringer knyttet til tolkebruk og at det syndes mot å bestille tolk og at det er vanskelig å få tak i tolk, og de rapportene går helt tilbake til 80-tallet, 90-tallet. Så ta for eksempel Den norske legeforening, de skrev en veldig kritisk rapport for en del år tilbake. Ikke i rollen som forskerleger, men i rollen som de som også ser utfordringene i at disse møtene de blir ikke gode hvis ikke man bruker tolk. Sånn at det er mange som skal ha ære for at det skjer en endring nå, men forskinga har vært med på å dokumentere. Og da ikke bare den kvalitative, men også den som handler om statistikk og tall. Jeg tror den beste forskinga er den som klarer å gjøre begge deler, og vi har vært så heldige at det har vært andre som har sett på tallene, og vi får dokumentert akkurat det samme, men får det i historier og til dels ganske hjerteskjærende eksempler på hva det vil si å ikke bli forstått.

Vegard

Hvem er det som har sett på tallene her?

Berit

Det er jo flere som har gjort det, men det er blant annet Agenda Kaupang, og det er Proba Analyse. Flere av dem har samarbeidet med hverandre, men det har vært forskning fra OsloMet, fra Nova, fra Fafo, og også ganske mye fra oss. Så om ikke oppdraget har vært å forske på tolking, så har tolking vært et viktig tema, et undertema i det vi har skrevet om.

Vegard

Loven ble innført for ett og et halvt år siden, kommer dere til å følge opp hvordan det her går videre?

Berit

Vi har vel ikke noen gang skrevet en rapport om minoritetsspråklige uten at dette med språk og språkforståelse og tolking har vært et tema, fordi det er så sentralt i det som skjer i møtet mellom minoritet og majoritet. Hvorvidt vi skal ha et eget prosjekt på det er jo ikke bare avhengig av oss, vi er jo helt avhengig av at det stilles midler til disposisjon. Men vi har gjort ganske mye på egen kjøl også, som betyr at vi ikke nødvendigvis har fått midler, eller kjempet oss til eller konkurrert om midler, men at vi også har gjort ting fordi vi er interessert i det. Og det tror jeg at vi kommer til å gjøre fremover, hvis ikke departementer og direktorater og forskningsråd klarer å skjønne at dette må vi følge opp videre. Ett og et halvt år for en tolkelov er jo ganske kort tid. Den er nødt til å virke lenger for at vi skal kunne si noe om hvordan den faller ut, hvordan effektene blir. Da snakker jeg om de som ser på tallene, men også om erfaringene blir.

Vegard

Du har vært med på å arrangere et lanseringsseminar, du har skrevet kronikk om rapporten, og du stiller opp her i Forskerpodden. Hvorfor gjør du det?

Berit

Det er fordi jeg synes det er viktig at vi på alle mulige slags flater får formidlet budskap som jeg tror det er viktig at vi får spredd til mange. Og jeg tror Forskerpodden er en sånn type flate eller ett type medium for å få ut ting, så det er ikke et behov for å få snakket i radioen, men et behov for å få formidlet et budskap som jeg synes er viktig.

[Musikk]

Vegard

Det høres bra ut. Da har du vært her fire ganger, Berit, og da tror jeg du kanskje nærmer deg en liten intern rekord også, i NTNU Samfunnsforskning.

Berit

Kanskje det? Jeg har ikke tenkt på det, men ja. Det er i tilfelle en rekord som jeg synes smaker litt dobbelt da. Jeg synes det er viktig at unge forskere - jeg begynner jo å bli langt oppe i årene - at unge forskere tar over. Og det gjør det jo i den gruppa som har vært med skrive den rapporten, så har vi et stort aldersspenn, og det synes jeg jo også er viktig at gjenspeiles i Forskerpodden.

Vegard

Absolutt. Berit Berg, tusen takk for besøket.

Berit

Takk for at jeg fikk lov til å komme, denne gangen også.

Vegard

Og takk også til deg som hører på podkasten vår. Forskerpodden er NTNU Samfunnsforskningens egen podkast, som spilles inn i studio på Dragvoll i Trondheim. Navnet mitt er Vegard Y. Smevoll. Vi høres neste gang.

[Musikk]